

ФИЛОСОФСКИ СЕМИНАРИ

Гьолечица – 30 години

Юбилеен сборник

София • 2015

Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

СРЕЩАТА НА ЛАЙБНИЦ СЪС СПИНОЗА И РАЗГРЪЩАНЕТО НА ВЪЗМОЖНИТЕ СВЕТОВЕ

Васил Видински

Изложението по-надолу е откъс от по-пространен анализ, така че това кратко съпоставяне между три ръкописа (поставени в рехав контекст) представлява по-скоро семпло въведение или недовършена скица, чиято цел е просто *подготвителна*¹.

1676: Срещата

Срещата на Готфрид Лайбниц с Барух Спиноза е забележително събитие: и от историко-философска, и от теоретико-биографична гледна точка. Първо, това е разговор между два почти несводими, емблематични и основополагащи философски светогледа, чието (пряко или забавено) влияние в следващите векове е осезаемо и *структуроопределящо*; от друга страна това е последният важен контакт на Спиноза преди смъртта му, настъпила 3 месеца по-късно; изключително любопитна е и продължителната (и документирана) философска подготовка на Лайбниц преди самото посещение; освен това по време на срещата е изготвено *онтологично доказателство* за съществуване на Бог, чийто автор е Лайбниц; разбира се, важно и очаквано е „мълчанието“ от страна на Спиноза – не разполагаме с никакъв документ за отношението му към тази среща, в този смисъл *тя е еднопосочна*; не на последно място е впечатляваща *промяната*, която настъпва с Лайбниц именно в този период и във връзка с

---

¹ Текстът е представен първоначално като доклад през 2013 г. в Гюлецица. Благодарен съм за всички въпроси и отзиви, както по време на дискусиите, така и след това; особена благодарност отправям към проф. Стилиян Йотов.

посещението му в Хага; симптоматичен е накрая и опитът официално *да се прикрият* мотивите за посещението, съдържанието на разговорите и продължителността на престоя... Най-важното обаче в случая ще е следното: в срещата има и нещо теоретико-митологично, доколкото тя затвърждава бавния, но необратим процес по *разгръщане на идеята за възможните светове*.

И така, от 18 до 21 ноември 1676 г. Лайбниц посещава Спиноза². По това време Спиноза (44) е скандално противоречива и опасна фигура, а Лайбниц, макар и млад (30), е вече част от институционалното статукво. Тъй като липсват множество детайли, то при разглеждането на срещата тълкувателният риск е неизбежен, но той може да бъде поне частично овладян през писма и документи; късмет е, че разполагаме и с двете.

Участници

Преките участници в срещата са единствено Лайбниц (01.07.1646–14.11.1716) и Спиноза (24.11.1632–21.02.1677). Но освен тях – косвено, задочно и все пак съществено – участват: Еренфрид фон Чирнхаус (Ehrenfried von Tschirnhaus) – коментатор, кореспондент и критик на Спиноза, както и познат (от септември 1675) на Лайбниц и негов кореспондент³; Георг Шулер (Georg Schuller) – немски лекар в Амстердам, един от най-близките приятели на Спиноза; както и Хенри Олденбург (Henry Oldenburg) – секретарят на Кралското научно дружество. Всеки един от тях има различна роля и по-важното – различно отношение към философските системи на Лайбниц и Спиноза.

Пряк контекст на срещата

Лайбниц пристига с яхта (пътуването му започва от Париж, завършва в ХанOVER, а по пътя минава през Лондон и Хага) и носи писмо от Хенри Олденбург, което неочаквано решава да

² 8–11 ноември по стар стил. Всички дати са дадени в нов стил.

³ Вж. „Über Spinozas Ethik“ (Leibniz 1923–... VI:3, 384), както и писмата до Спиноза № 59 (5 януари 1675), №80 (2 май 1676) и №82 (23 юни 1676), вж. Спиноза 1957; Spinoza 2002.

не предаде на Спиноза⁴. По това време Лайбниц вече е разработил собствена математическа методология, а със себе си пренася малка дървена кутия – аритметична сметачна машина (Stewart 2006, 1:2).

Спиноза живее под наем в Хага, до един от каналите (Paviljoensgracht) в северното предградие. Той е все още на 44 години и има рожден ден същия месец. Денем шлифова лещи за микроскопи и телескопи, а нощем работи над своята метафизика (Stewart 2006, 1:3).

Двамата се намират в различен етап от своето развитие – Лайбниц е действително на път и обикаля; все още осмисля собствените си (математически) открития и ги пренася със себе си в различните области на познанието и съществуването: реално, феноменално, идеално (връзката между „новия анализ“ и доказателството, което предлага на Спиноза, е очевидна). Спиноза от своя страна по-скоро шлифова завършената си метафизика и за него детайлите не биха променили вече общата уредба; той не пътува и усещането за среднощно мълчание е натрапчиво.

Официалната версия на Лайбниц

Лайбниц прикрива както продължителната си подготовка за срещата, така и конкретните факти около престоя си: той официално твърди, че просто бил минал случайно покрай Хага и се е видял със Спиноза за няколко часа, като през това време си разказали единствено няколко анекдота (вж. писмото до Ернст фон Хесен-Райнфелс от 14 август 1683 в Malcolm 2003, 227, бел. 5; *Теодицея*, §376 – Leibniz 2007, 355). Представен по този начин от Лайбниц, спинозизмът изглежда толкова невнятен, че не си струва дори да се оборва или говори за него; внушението е, че от срещата не би могло да се очаква нищо интересно освен кратък куртоазно-светски разговор; както се било случило. Спиноза е опасна фигура – в политически, теологичен, теоретичен и дори в социален план – и посещенията изискват голяма предпазливост.

---

⁴ Олденбург е изумен: „Дори не мога да си представя каква може да е причината да не предадете моето писмо на Спиноза“. Повече за този казус и страха на Лайбниц, вж. Malcolm 2003.

Сведения за срещата през Галоа и Фридрих

Събитието, срещата и ситуацията се оказват съвсем различни. Сведенията са достатъчни, за да възстановим поне следното: Лайбниц пътува за Хага съвсем целенасочено, за да се види именно със Спиноза; подготовката му е продължила поне няколко месеца, а интересът ще продължи с години. Целта, разбира се, е обсъждане и анализ на най-дълбоките философски основания или проблеми. Лайбниц остава при Спиноза поне 3 дена; разговаряли са няколко пъти, при това дълго⁵. Другият човек (освен Жан Галоа), с когото Лайбниц споделя по-открито любопитството, интереса и уважението си към Спиноза, е Йохан Фридрих, с когото споделя през май 1677 г., че ще разгледа подробно всички ръкописи на Спиноза, оцелели след смъртта му, и се надява да направи копия на това, което е ценно⁶.

Текстът от срещата (A81)

Освен всичко друго разполагаме с изключително любопитен документ: кратко метафизико-логическо изложение, което представлява доказателство за съществуването на Бог (впоследствие Лайбниц ще се връща към тази важна идея, вж. Blumenfeld 1972). В долния край на документа се твърди, че е собственоръчно записано от Лайбниц пред самия Спиноза, а после е прочетено и на глас⁷. Това е единственото писмено свидетелство през тези три дена. Изложението е *нетривиална модификация на класическото онтологично доказателство*, известно на Лайбниц през критиката на Тома от Аквино (вж. Leibniz 1992, 63; 15

⁵ „Spinoza est mort cet hyver. Je l'ay veu en passant par la Hollande, et je luy ay parle' plusieurs fois et fort long temps“ (Leibniz 1923-... II:1, 568; писмо до Жан Галоа [Abbé Jean Gallois] през 1677). По-нататък в писмото се описва какво е ставало дума по време на разговорите.

⁶ „Werde ich alle Manuscripta Spinosae sehen, und verhoffentlich von denen es würdig copie haben können“ (Malcolm 2003, 227, бел. 5).

⁷ „I showed this argument to Mr. Spinoza when I was at the Hague, and he thought it to be sound. Since he contradicted it at first, I wrote it down and read this paper to him“ – Leibniz 1992, 103 (за латинския оригинал, вж. Leibniz 1992, 102).

април 1676) и през размишленията на Декарт (цитиран изрично в *Схолията* към доказателството). Заглавието, сложено от самия Лайбниц, гласи: *За това, че съществува най-съвършено същество* (Leibniz 1923-... VI:3, 578–579; 1989, 167–168; 1992, 100–103; Stewart 2006, 1:4).

В ръкописа не става дума за възможни светове, но има:

1. въвеждане на възможността в онто(тео)логичната структура;
2. косвено разграничаване на съвъзможно и несъвъзможно през проблема за качествата (общ проблем и за Бог, и за света, и за индивида);
3. представяне (под формата на доказателство) на качествата като съвместими (съвъзможни) в един-единствен субект; а това ще е от изключителна важност за отношението множественост–възможност.

1675–1676: Преди срещата

1. Защо Лайбниц посещава Спиноза? 2. Защо подготовката му (а и самото посещение) включва тази модификация на онтологическото доказателство? 3. Какъв е философският резултат от тази среща и какво общо имат възможните светове?

За да отговорим на тези три въпроса, трябва да се върнем поне година по-рано. Самата подготовка е *много по-богата от представения пред Спиноза текст* – само по себе си това е показателно и за това какво иска да покаже Лайбниц, и за това какво иска да прикрие пред своя домакин. Разбира се, ние не знаем какво точно са съдържали разговорите между двамата, но пословичният такт на Лайбниц най-вероятно не би му позволил да отпрати директна критика.

De Summa Rerum: философските бележки от последната година

През есента на 1675 г. Лайбниц открива математическия анализ (изключително важна повратна точка за целия му светоглед). В пряка връзка с това от декември 1675 до април 1676 г. той пише множество математически и философски текстове и

прави внимателни понятийни или тематични разглеждания. След април записките прекъсват, но се възобновяват отново около срещата със Спиноза – между октомври и декември 1676 г. Тези ръкописи са изключително интересно и флуидно четиво, като част от тях са обединени под общото и симптоматично заглавие *De Summa Rerum*. Нека се обърнем към тях.*

През месец декември (1675) Лайбниц разсъждава в *За ума, Вселената и Бог* (A57; Y1)⁸ върху съществената разлика между следните две процедури: *процес чрез идеи* и *процес чрез дефиниции*: „...processum per ideas, et processum per definitiones...“ (Leibniz 1992, 2). Това по същество е разликата между мислене и говорене. Всяка процедура по говорене (дефиниции, знаци) съдържа в себе си процедура по мислене (идеи); за разлика от процеса чрез идеи, при процеса чрез знаци мисълта бива фиксирана (застинала) и нагледна в цялост. Свързаните дефиниции оформят *доказателство*. Процедурата през дефиниции спрямо процедурата през идеи се отнася както процедурата през рисунки спрямо процедурата през чисти въображения – processum per simplices imaginationes – които от блуждаещи (трябва да) стават установени (Leibniz 1992, 2). Именно подобно установяване предстои в следващата година чрез *De Summa Rerum*. Ръкописът *За ума, Вселената и Бог* е съществен, защото полага границите на анализа, а и дава ключ за срещата със Спиноза. Разбира се, тук се говори и за това какво е възможно и какво е невъзможно – типична тема за Лайбниц, – но в случая най-интересно е твърдението, че *имаме идеи за простите неща и имаме само знаци за съставните*. Това означава, че механичното събиране на знаци не дава цялостна идея, или с други думи: *ние не можем да говорим за възможността на нещото само от факта, че неговите характеристики⁹ са мислими поотделно*. По такъв начин не можем да съдим и за невъзможното само чрез мислене; за него знаем само, че то е несъвместимо с необходимото.

През февруари Лайбниц си записва, че всички възможности не могат да съществуват едновременно (Leibniz 1992, 21; A60;

⁸ С буквата и последващ номер са отбелязани текстовете според академичното издание (A) или според йейлското двуезично издание (Y).

⁹ *requisita*: това, което, ако не бъде дадено, нещото не може да съществува.

УЗ), а по-нататък в изложението директно казва: *заедно всички възможности не могат да бъдат разбрани от никого, тъй като предполагат противоречие*. Така важната идея за *несъвъзможността на възможните* вече има своята видима интуиция и принципна основа¹⁰. Добре е обаче да се припомни, че още в писмо до Магнус Ведеркопф (1671) Лайбниц вече говори, че Бог избира между безкрайно много възможности (Leibniz 1923-... II:1, 186; 1989, 146; 2005, 3).

Паралелно с това Лайбниц разсъждава не просто за (не)възможното, но и за световите (*mundus*). Крайно любопитно е, че в произведението *За простите форми* (април 1676; A75; Y14) той говори за множество светове, а не за възможни светове (вж. по-надолу; както и при Kulstad 2002, 230–232). Разликата е важна – множеството предполага съществуване, наличие на тези светове. Същият месец (A71; Y10) той написва, че може да има безкрайно много други пространства (*spatia*) или светове с различни закони на движението (вж. коментар при Rescher 1996, 140). На моменти Лайбниц говори и направо за друга *regum natura*, друга съществуваща Вселена и т.н.¹¹

От всичко това ясно се вижда постепенното, неуверено и бавно оформяне на понятийния апарат на идеята за възможните светове, но с приближаването на посещението в Хага процесът се интензифицира и което е по-важно, се движи на моменти в противоположна посока – към *множеството съществуващи светове*. Каква обаче е връзката им със Спиноза?

Ролята на Чирнхаус и множеството светове

Чирнхаус познава Спиноза от началото на 70-те и е един от неговите най-близки приятели, но и критици; запознава се от друга страна и с Лайбниц, благодарение на писмото-препоръ-

¹⁰ Веднага след срещата със Спиноза идеята за *несъвъзможността* отново вълнува Лайбниц: не всичко е съвъзможно, тъй като това би довело до абсурди (т.е. *нехармоничност*, а не логически абсурд) (Leibniz 1992, 105).

¹¹ За силното влияние на автори от Средновековието върху дефинирането и разгръщането на модалностите и възможните светове, вж. обзорната и въвеждаща статия Knuutila 2013.

ка от страна на Хенри Олденбург през септември 1675. Малко след това Чирнхаус въвежда тайно Лайбниц в части от *Етика* на Спиноза¹². Ролята на Чирнхаус е изключително интересна¹³; но гук ще се спра само на един аспект от неговото влияние върху Лайбниц – идеята за множеството светове.

В едно писмо на Шулер до Спиноза (№63 от 25.07.1675), в което той препраща въпроси на Чирнхаус, откриваме неочаквано гълкуване на спинозистката идея за безкрайно многото атрибути. Чирнхаус (чрез Шулер) допуска, че има толкова различни светове, колкото различни атрибути има Бог. Във всеки един от тези *други светове* атрибутът мислене присъства (той е сякаш всеобщ метаатрибут), но вместо протяжността, характерна за нашия свят, имаме различен атрибут, непознаваем и неразбираем за нас. Всички същества в тези други светове ще възприемат отново само по два атрибута – мисленето плюс своя специфичен светови атрибут. Спиноза, разбира се, не се съгласява с подобно странно гълкуване и посочва „Забележа“ към теорема 7 (II част на *Етика*; Спиноза 1981, 110–111). В случая обаче ни интересува друго: приликата между интерпретацията на Чирнхаус върху Спиноза и разсъжденията на Лайбниц от периода на подготовката му за срещата със Спиноза – и на ниво идеи, и на ниво понятия, и на ниво словоред, и на ниво аргументи (Kulstad 2002): това обаче не бива да ни учудва – Чирнхаус и Лайбниц обсъждат именно текстове на Спиноза.

Впоследствие Лайбниц ще критикува идеята за множество-го светове, както и идеята за осъществяването на всички възможности в нашия свят. Но през 1676 г. той сякаш е склонен поне да разсъждава за първия вариант. Нещо се случва обаче преди/при срещата със Спиноза, което окончателно ще го накара да изостави хрумването за многобройността на световите. На 12 декември 1676 г., малко след посещението при Спиноза, Лайбниц обобщава: *няма необходимост многобройността на нещата да бъде увеличавана чрез множественост на световите* (Leibniz 1992, 102–103). Колебанията изчезват.

¹² „Mons. Tschimhaus m'a conté beaucoup de choses du livre Ms. De Spinoza“ в „Über Spinozas Ethik“ – Leibniz 1923-... VI:3, 384.

¹³ Например в текста „За произхода на нещата от формите“ (Leibniz 1992, 74–83) си личи ясно влиянието на Чирнхаус.

Ръкописи и варианти на текста от срещата

Почти нищо от горепосочените проблеми, флукутации и вълнения не присъства експлицитно в ръкописа от срещата. Това, което чува Спиноза, е просто методологическо въвеждане на възможността, което позволява тя да се мисли през идеята за (не)съвместимост и през призмата на онто(тео)логията. Преди самото посещение Лайбниц разработва поне няколко варианта на доказателството, така че разполагаме с три различни ръкописа, включвайки A81: A79. *Quod Ens Perfectissimum Sit Possible* (Leibniz 1923-... VI:3, 572–574; 1992, 90–95), съставен ноември 1676 г.; A80. *Ens Perfectissimum Existit* (Leibniz 1923-... VI:3, 575–577; 1992, 96–101), съставен ноември 1676 г.; A81. *Quod Ens Perfectissimum Existit* (Leibniz 1923-... VI:3, 578–579; 1989, 167–168; 1992, 100–103), съставен 18–21 ноември 1676 г.

A81: За това, че съществува най-съвършено същество

За отправна точка ще взема последния ръкопис (A81) – текстът представен пред Спиноза¹⁴. Няма да коментирам валидността на аргументацията, допускането на противното като метод или пък процедурата чрез дефиниции (повече за аргументацията в Lomasky 1970; Blumenfeld 1972; Werther 1996; Nachatomy 2011, както и при Blumenfeld 1995, 357–364); в случая важни са само отделните твърдения. За тази цел предоставям структуриран анализ, който следва последователността на изложението и разграничава отделните стъпки. Стъпките съвпадат с параграфите с изключение на 4–5, където – както съм отбелязал – четвърти параграф на ръкописа обхваща стъпките 4 и 4а, а пети параграф обхваща стъпките от 4b до 5 включително.

1. *Дефиниция*: „Съвършенството“ е просто качество, което е положително и абсолютно [§1];
2. *Разгръщане на дефиницията*: Всяко просто е неанализируемо (то не е агрегат) и неопределено (не може да бъде разбрано чрез отрицание, чрез предел) [§2];

¹⁴ От обратната страна на листа с почерка на Лайбниц има референции към следните теореми от *Етика*: 2, 5, 10, 22, 23, схолия към 31 – всички от част I; и теореми 19, 22, 26, 29, 49 от част II; Вж. Leibniz 1923-... II:1, 427–428.

3. *Теза за доказване*: Всички съвършенства са съвместими помежду си (в един субект) [§3];
4. *Доказателство чрез допускане на противното*: Взимаме твърдението „А и Б са несъвместими“, където А и Б са съвършенства, вж. (1) [§4–5];
  - а. Твърдението „А и Б са несъвместими“ е недоказуемо, защото А и Б са неанализирани (по 4, 1 и 2);
  - б. Твърдението „А и Б са несъвместими“ не е самоочевидно;
  - в. Всички необходими истинни твърдения са или доказуеми, или самоочевидни;
  - д. Оттук следва, че твърдението „А и Б са несъвместими“ не е необходимо истинно твърдение;
  - е. Следователно А и Б *могат да бъдат* в един и същи субект.
5. *Следствие*: Всички съвършенства (А, Б, В...) са съвместими [§5];
6. *Следствие*: Даден е, или може да бъде разбран, един субект на всички съвършенства или *едно съвършено същество* [§6];
7. *Следствие*: Съществуването е съвършенство и следователно очевидно *съществува най-съвършено същество* [§7];
8. [*Добавена по-късно*] *Схолия*: Кратко размишление върху Декарт, в което се критикува безвъпросната му предпоставка, че е възможно най-съвършено същество. От това, че е възможно, разбира се, следва директно съществуването, но възможността трябва да бъде доказана, смята Лайбниц (вж. 1–7).

A79: За това, че е възможно най-съвършено същество

Оттук нататък ще реферирам с номерация в триъгълни скоби към стъпките в А81, изложени току-що. След твърдения, които не намират после място в А81, ще слагам просто <0>.

Става дума за първата половина на ноември месец 1676 г., т.е. малко преди срещата със Спиноза: Лайбниц започва изложението си с усещането за откритие. Той подозира, че е наме-

рил доказателство, че е възможно (не вкл. противоречие¹⁵) едно най-съвършено същество <6>. Текстът е видимо разказвателен и Лайбниц обяснява, че ще е достатъчно да докаже, че всички положителни атрибути са съвместими <3>. Още в първото изречение са представени като синоними следните понятия: *същности, качества, положителни атрибути*; ще наричам за краткост този синонимен ред СКА <0>. Лайбниц дели атрибутите на анализируеми и неанализируеми <0> и от това следва, че е достатъчно да се покаже съвместимостта само на основните, неанализируеми атрибути, дори е достатъчно посочването, на които и да е два неанализируеми атрибута <1–2>. И така, има анализируемост (агрегати; съставни) или неанализируемост (първичност) на СКА. Първичните СКА се възприемат чрез себе си <0> : *sive quae per se concipiuntur* (Leibniz 1992, 90). Лайбниц продължава с допускане на противното: „[СКА] А и Б не могат да бъдат в един и същи субект“ <≈4> – за да бъде необходимо вярно, то това трябва или да се докаже, или да е твърдествено положение <≈4с>. Лайбниц започва да разглежда „Където А е, Б не може да бъде“ и твърди две неща: 1. То не е твърдествено положение, тъй като това трябва да са положителни СКА, а в случая А би било отрицание на Б. 2. То не може да се докаже, тъй като доказателството изисква анализ на поне единия от двата атрибута или на двата едновременно, а СКА са неанализируеми <4а–b>. Следователно несъвместимостта не може да се покаже или докаже (Leibniz 1992, 93) – <4d>, т.е. всички СКА са съвместими <5>. Възможно е да има същество с всички прости СКА <≈6; 4e>.

Поне на пръв поглед отклоненията от А81 не са много големи. Ръкописът обаче продължава и засилва различията (отгук нататък всичко е с <0>); в следващия параграф Лайбниц опитва да покаже, че това най-съвършено същество е необходимо, но аргументът е различен от <7> – изобщо съществуването на Бог в случая не е основната цел, това си личи и от заглавието

¹⁵ Възможното се дефинира логически, като това, което не съдържа в себе си противоречие: „...sit possibile, seu non implicet contradictionem.“ (Leibniz 1992, 90).

на ръкописа. Невъзможно е това, твърди Лайбниц, което няма (външно или вътрешно) основание за съществуването си („Ergo vel nullam habere potest existendi rationem, adeoque impossibile est“ – Leibniz 1923-... VI:3, 572; 1992, 92). Най-съвършеното същество няма външно основание, значи е или невъзможно (което противоречи на <6>), или има вътрешно основание в себе си, т.е. е необходимо. Това е много любопитен аргумент тип „Спиноза“; аналогията обаче не спира дотук. Веднага след това Лайбниц уточнява две важни неща – всеки положителен атрибут е безкраен, а негативните афекции (т.е. модуси) са резултат от множествеността на положителните атрибути. Тук вече близостта със структурата, темите и терминологията при Спиноза е натрапчива; очевидно Лайбниц се готви за срещата. Още по-впечатляващ е следващият параграф: *всички неща се различават само модално, а не субстанциално (радикално)* – ако сме лайбницианци тук би трябвало да сложим удивителен знак. Радикалното (субстанциално) различие означава, че нещото се разбира само по себе си – без друго – чрез всички собствени характеристики (omnia requisita) и без отношение към каквито и да е чужди характеристики (вж. ОЗ; Спиноза 1981, 61). Но по отношение на нещата, казва Лайбниц, е видимо, че те имат общо основание и общи характеристики, а оттук и *обща същност*. Следователно нещата се различават само модално¹⁶, т.е. не се различават едно от друго, а *всичко е едно*, както бил казал Платон в *Парменид* (Leibniz 1992, 95).

Ръкописът завършва също по неочакван начин. Първо, с описание как трябва да се съставя метафизически текст – необходимо е да има доказателства *единствено* за нещата, които противоречат на общоприетите разбирания, а това е в пряка връзка с повтарящата се критика на Лайбниц към Спиноза за *alloglossia* и *logomachia* в неговите текстове (Lærke 2009). Второ, с дефиниции на основните понятия в изложението – атрибут, афекция, същност; тези дефиниции имитират частично понятията и подхода в *Етика*.

¹⁶ Лайбниц дава пример с град и различните перспективи към него – погледнат от по-високо и от равнина.

A80: Съществува най-съвършено същество

Следващият по хронология ръкопис е различен от стилистична гледна точка – вместо разказвателно и описателно, изложението е вече по-скоро аргументативно (като има множество допълнения или пояснения). Започва със следното твърдение: „Съвършенствата, или простите форми, или абсолютно положителните качества, са неопределими и неанализируеми“ <1–2> – отново има синонимен ред, подобен на СКА, но са натрапчиви отсъствията на Спинозистките понятия „атрибут“ и „същност“ (заменени от „прости форми“ и „съвършенства“). Това, което се запазва, са качества <1>. Интересно е, че Лайбниц допълва, че са неопределими или неанализируеми и мислите ни за тези качества (сравни с есента на 1675 г.).

Лайбниц после изрично посочва (следвайки „Теетет“ на Платон), че не може да се докаже твърдение, чийто субект е неанализируем (всички всеобщи твърдения се доказват чрез анализ на субекта; Leibniz 1992, 97, 99); това нещо отсъства в експлицитна форма от A81, но е скрито в <4a>. От друга страна, необходимите и недоказуеми твърдения са тждества или вариации върху тждества <0>. Всяко истинно, универсално и необходимо твърдение е или недоказуемо (тждество), или доказуемо <~4c>. Оттук нататък се разглежда невъзможността на А и Б да съществуват в един и същи субект и се показва, че това нито е тждество, нито може да се докаже <4a- e>. После в бърз ред следват <5, 6, 7>. Лайбниц допълва: съществуването е съвършенство, проста форма, абсолютно положително качество (Leibniz 1992, 97).

В следващите два параграфа се обяснява: първо, че за доказателството на необходимото съществуващо, е достатъчно да се покаже, че то е възможно <~8>; и второ (в една дълга бележка), се разяснява връзката между анализ и доказателство сами по себе си <0> – изключително интересни размисления, за които тук няма място и време. Най-любопитното обаче е, че ръкописът завършва с едно приложение, което е почти идентично на ръкопис A81, записан пред Спиноза. Това означава, че Лайбниц е прецизирал аргументацията още преди срещата, тъй като разликите са направо пре-небрежими. Всичко излишно е изчистено и той пристига в Хага със своята аритметична сметачна машина и размисли за възможността.

Допълнителни коментари и отговори

При сравнението на трите ръкописа се забелязват няколко важни момента:

1. *Възможността*. Натрапчиво е последователното изчистване на аргументацията и по-важно – постепенно изчезване на привнесени от Спиноза термини и теми (половината от <0> твърденията). От друга страна сравнението позволява да се види, че *аргументът е насочен тъкмо срещу философските основания на Спиноза, при това през самия „Спиноза“*.
2. *Съвъзможността*. Второ, за Лайбниц несъвместимостта не може да бъде доказана по отношение на които и да е прости, положителни качества, т.е. всички те са *съвъзможни*. Това има пряка връзка с интуицията (от есента на 1675 г.), че ние не можем да говорим за възможността на нещото само от факта, че неговите характеристики са мислими поотделно. Освен това качества биват свързани в един-единствен субект и по този начин темата за множествеността бива частично засенчена от съвъзможността. Да, всички свършени качества са съвместими, но това веднага отваря път и към несъвъзможността на останалите качества (или възможни светове). Да си припомним, че през февруари той твърди: *заедно всички възможности* (а не простите качества) не могат да бъдат разбрани от никого, тъй като предполагат противоречие.
3. *Анализът*. Трето, Лайбниц опитва да състави различен, но паралелен на математиката аналитичен метод, в който се работи с основни, неделими и неопределими *качества* (това има известни и дългосрочни последствия: монадите). Както се забелязва обаче, в А81 част от ключовите места са предпоставени: връзката между анализ и доказателство, както и <4с>.

Нека сега се върнем към основните въпроси. Отговорите по-надолу са непълни, но очертават някаква рамка и в този смисъл приличат на първоначална скица:

Защо Лайбниц посещава Спиноза? Това освен всичко друго е желание за проверка на тезата при Спиноза (както я приема Лайбниц), че *всичко се случва с абсолютна необходимост*. Директната среща осигурява тази проверка. Впоследствие Лайбниц ще се ужаси, че се е бил доближил до „бездната“ на необходимостта (Leibniz 1989, 263–266). Така въвеждането на случайността и възможността са *единствените пътища, по които философията може да продължи*.

Защо подготовката му (а и самото посещение) включва тази модификация на онтологическото доказателство? Аргументативният ход на Лайбниц е изключително интересен: според него и при Декарт, и при Спиноза има сериозно недоглеждане, защото *преди* да се докаже необходимостта на нещо, трябва да се докаже първо неговата възможност (как така при Спиноза Бог има безкрайно много атрибути, това възможно ли е, може ли да се докаже?). Най-елегантният начин да бъде представено това включване на проблема за възможността, без да се влезе в директен конфликт, е през тривиалността на онтологическото доказателство (нещо приемано и изложено както от Декарт, така и от Спиноза). От друга страна, това е най-фундаменталното въвеждане на възможността изобщо; оттук нататък тя би била *основно понятие в онтологията*.

Какъв е философският резултат от тази среща и какво общо имат възможните светове? Резултатът е, че Лайбниц се отказва от идеята за множеството съществуващи светове – в тълкуването на Чирнхаус тази идея се свързва именно със Спиноза и безкрайно многото съществуващи атрибути на Бог. Вместо това Лайбниц предлага анализ на качественоста и приема окончателно *идеята за възможните светове*: така проблемът за необходимостта бива „разрешен“ чрез свободната воля и принципа на достатъчното основание. Оттук нататък философията на Лайбниц се разгръща в една и съща посока/система; репонятизацията на идеите му стават стабилни; дори възраженията, които има той към свои съвременници, повтарят често възраженията към Спиноза; срещата има и изключително важни историко-философски последствия:

- и по отношение на *осмислянето на възможността* като цяло;
- и по отношение на ролята на *трансценденталната философия* сто години по-късно;
- и дори по отношение на *редукцията на модалностите* в съвременната аналитична традиция.

Но това вече са три други и различни истории. Тъй като обаче целта на този исторически преглед е да се *придвижи постепенно към съвременната проблематика*, то това изложение е просто *прелюдия*.

Цитирана литература

- Спиноза, Бенедикт (1957). Избранные произведения. Москва: Государственное издательство политической литературы, т. 2.
- Спиноза, Бенедикт де (1981). Етика, доказана по геометричен начин / Прев. Марко Марков. 2. изд. София: Наука и изкуство.
- Blumenfeld, David (1972). Leibniz's Modal Proof of the Possibility of God. – In: *Studia Leibnitiana*, vol. 4, 2, 132–140.
- (1995). Leibniz's ontological and cosmological arguments. – In: *The Cambridge Companion to Leibniz* / Ed. by Nicholas Jolley. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 353–381.
- Knuuttila, Simo (2013). Medieval Theories of Modality. – In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* / Ed. by Edward N. Zalta <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2013/entries/modality-medieval>> [последна промяна 5 февруари 2013, достъп: 1 декември 2013].
- Kulstad, Mark A. (2002). Leibniz, Spinoza, and Tschirnhaus : *Metaphysics à Trois, 1675–1676*; – In: *Spinoza: Metaphysical Themes* / Ed. by Olli I. Koistinen, John I. Biro. Oxford: Oxford Univ. Press, 221–240.
- Lærke, Mogens (2009) The problem of Alloglossia: Leibniz on Spinoza's Innovative Use of Philosophical Language. – In: *British Journal for the History of Philosophy*, vol. 17, 5, 939–953.
- Leibniz, Gottfried (1923-...). *Gottfried Wilhelm Leibniz: Sämtliche Schriften und Briefe* / Hrsg. Preußischen Akademie der Wissenschaften Darmstadt etc.: Otto Reichl Verlag.
- (1989). *Philosophical Papers and Letters* / Transl. Leroy E. Loemker; Ed. by Simo Knuuttila. 2. ed. Dordrecht: Kluwer.
- (1992). *De Summa Rerum. Metaphysical Papers, 1675–1676* /

- Transl. G. H. R. Parkinson; Ed. by Daniel Garber, Robert C. Sleigh. New Haven, Conn.: Yale Univ. Press.
- (2005). *Confessio Philosophi: Papers Concerning the Problem of Evil, 1671–1678* / Transl. Robert C. Sleigh; Ed. by Daniel Garber, Robert C. Sleigh. New Haven, Conn.: Yale Univ. Press.
- (2007). *Theodicy: Essays on the Goodness of God, the Freedom of Man and the Origin of Evil* / Transl. E.M. Huggard; Ed. by Austin Farrer. Charleston: BiblioBazaar.
- Lomasky, Loren E. (1970). Leibniz and the Modal Argument for God's Existence. – In: *The Monist*, vol. 54, 2, 1970, 250–269.
- Malcolm, Noel (2003). Leibniz, Oldenburg, and Spinoza, in the Light of Leibniz's Letter to Oldenburg of 18/28 November 1676. – In: *Studia Leibnitiana*, vol. 35, 2, 225–243.
- Nachtomy, Ohad (2011). A Tale of Two Thinkers, One Meeting, and Three Degrees of Infinity: Leibniz and Spinoza (1675–8); – In: *British Journal for the History of Philosophy*, vol 19, 5, 935–961.
- Rescher, Nicholas (1996). Leibniz on Possible Worlds. – In: *Studia Leibnitiana*, vol. 28, 2, 129–162.
- Spinoza, Baruch (2002). *Complete Works* / Transl. Samuel Shirley; Ed. by Michael L. Morgan. Indianapolis, IN: Hackett.
- Stewart, Matthew (2006). *The Courtier and the Heretic: Leibniz, Spinoza, and the Fate of God in the Modern World* : [E-pub edition]. New York, NY: Norton.
- Werther, David (1996). Leibniz and the Possibility of God's Existence. – In: *Religious Studies*, vol. 32, 1, 37–48.